

Å ta liv

En kvalitativ studie om psykologisk motstand mot å drepe på korte hold.

KRIGSSKOLEN

Kadett Morten Muggebye

Krigsskolen operativ

Bachelor i militære studier, ledelse og landmakt

Krigsskolen

Vår 2017

Forord

Oppgavens tematikk er ikke tilfeldig. Det å ta et liv kan for veldig mange være den største av synder, og en handling som ikke hører hjemme i en sofistikert og sivilisert verden. Allikevel er noen nødt til å gjøre det. Noen utvalgte mennesker skal på vegne av staten utøve det som er kjent som statens voldsmonopol.

Til tross for Forsvaret og politiets ansvar om å forvalte statens voldsmonopol, virker det å ta liv som en fjern handling for majoriteten av samfunnet vi lever i. Dette er på ingen måte negativt, men kanskje heller nødvendig for å opprettholde fred og sikkerhet. Allikevel, fordi alle som skal utøve vold på statens vegne nødvendigvis kommer fra nevnte samfunn, vil Forsvaret og politiet ha en jobb med å endre holdningen sine profesjonsutøvere har til å ta liv.

Personlig har jeg kjent på hvor fjern denne handlingen har vært og derfor også fascinert meg for historier som omhandler oppgavens tematikk. Dersom jeg som profesjonsutøver skal oppfylle mitt ansvar, må også jeg endre mine personlige tanker og holdninger til det å ta liv. Det er her min oppgave kommer inn i bildet.

Ved å forstå hvordan psykologiske faktorer påvirker soldater som skal ta liv, vil jeg i større grad forstå hvordan jeg kan forberede meg på den fremtiden som kommer meg i møte. En fremtid som kanskje ikke tillater nølende holdninger og et vakkende verdigrunnlag.

Jeg har mottatt støtte fra flere parter i arbeidet med denne oppgaven. Jeg vil rette en stor takk til min veileder, Fredrik Nilsen, som har gitt meg presise tilbakemeldinger, gode tips og store doser motivasjon gjennom hele periodens varighet. Jeg vil også takke mine medkadetter, venner og familie for gode faglige diskusjoner, god korrekturlesning og andre tjenester i en hektisk periode av studiet. Til slutt vil jeg takke mine informanter for å ha delt sine erfaringer med meg, og spesielt Soldat 1 som har ofret mer tid enn hva som kan forventes for å gi meg gode forutsetninger og bedre forståelse for tematikken.

Linderud, mars 2017

Morten Muggebye

Innholdsfortegnelse

1	Innledning.....	4
1.1	Bakgrunn	4
1.2	Problemstilling.....	5
1.3	Avgrensninger	6
1.4	Definisjoner	6
2	Metode.....	8
2.1	Valg av metode	8
2.2	Informanter og trekking av utvalg	9
2.3	Intervjuguide.....	10
2.4	Kritikk av metode	11
2.5	Forfatterens forkunnskaper	12
3	Resultater fra intervjuer.....	13
3.1	Soldat 1	13
3.2	Soldat 2	14
4	Teori	15
4.1	Dave Grossman - Resistance to killing.....	15
4.2	Leo Murray - Aversion to killing	17
4.3	Jon Reichelt - Frykt	20
4.4	Fight-or-Flight response	21
5	Drøfting	22
6	Konklusjon	29
7	Referanseliste	31
	Vedlegg 1: Intervjuguide.....	33

1 Innledning

1.1 Bakgrunn

«The resistance to the close-range killing of one's own species is so great that it is often sufficient to overcome the cumulative influences of the instinct for self-protection, the coercive forces of leadership, the expectancy of peers, and the obligation to preserve the lives of comrades» (Grossman, 2009:86).

Det er flere aspekter som skiller den militære profesjonen fra alle andre profesjoner, men det er spesielt ett område som er særegent; ansvaret, evnen og viljen til å drepe et annet menneske. Det heter seg at i ytterste konsekvens må militært personell være villig til å ofre eget og andres liv, men også være villig til å ta livet til andre mennesker (Forsvarets Skolesenter, 2006:8). Dette er en nødvendighet for å løse de oppdragene militært personell blir satt til å løse.

Forsvaret er delt inn i 3 forsvarsgrener. Sjøforsvaret og Luftforsvaret engasjerer som oftest fienden på ekstremt lange avstander. Her snakker vi om båter og fly med langtrekkende våpensystemer. Hæren derimot, har våpensystemer som engasjerer og bekjemper fienden på 30 km til 0 meter. Det finnes mange ulike oppdrag som løses på ulike måter, med ulike virkemidler. Inkludert i disse virkemidlene, men ikke utelukkende, finner vi Hærens våpensystemer og kompetanse.

Dette er våpensystemer og kompetanse som kan bekjempe fiender på mange ulike fysiske avstander. Hærens artillerikanoner og stridsvogner. Hæren har også panservern med rekkevidde på 2500m. I tillegg har Hæren skarpskytterrifler, angrepsrifler og pistoler. De to sistnevnte er effektive på avstander der man potensielt kan se ansiktet på fienden man tar livet av.

Det har vist seg at mennesker, på avstander der man ikke kan se ansiktet på fienden, ikke har store problemer med å ta livet av hverandre. Når både fysisk og emosjonell avstand er stor kan man dehumanisere fienden man sloss mot. I tillegg, ved bruk av våpensystemer bemannet av grupper, ser man at gruppen står sammen om handlingen. Dette senker menneskets terskel for å ta liv, og dermed gjør handlingen enklere å gjennomføre, samt enklere å leve med i etterkant. I tillegg økes distansen til fienden gjennom kompliserte våpensystemer. For

eksempel en artillerikanon som er et komplisert system gjør at de som bemanner det har en økt avstand til fienden de skyter på i tillegg til den faktiske fysiske avstanden som allerede er stor (Grossman, 2009).

Det viser seg at det er først når man står alene med ansvaret, evnen og muligheten til å drepe en fiende man kan se ansiktet på, at mennesker får utfordringer med å drepe. På korte hold, hvor man ser lyset, hatet og følelsene i øynene på fienden, er det umulig å ikke anerkjenne fienden som en del av vår menneskelige art. Med andre ord, i soldatens øyne, ligner fienden man skal drepe unektelig mye på en selv. I denne sammenheng menes korte hold å være avstander fra 0 til 50 meter. Grossman hevder at jo lavere den fysiske distansen til offeret er, desto vanskeligere har mennesker for å drepe (Grossman, 2009).

Til tross for Grossmans påstander om at mennesker har en biologisk sperre mot å drepe medlemmer av egen art, ser vi et antall falne og sårede soldater som ubestridelig tyder på at mange klarer å drepe sine fiender. Tapstallet for USA i Vietnam alene sier at 59 000 amerikanske soldater mistet livet (Store Norske Leksikon, 2016). Vi vet også, gjennom førstehåndberetninger, at mennesker klarer å ta liv på korte, og ekstremt korte, hold.

1.2 Problemstilling

Ettersom Grossman hevder at mennesker har en motstand mot å drepe, mens verdenshistorien viser at mennesker gjennom lang tid har tatt livet av hverandre, er det relevant å stille spørsmål ved teorien. Derfor skal oppgaven svare på følgende problemstilling:

Finnes det en psykologisk motstand mot å drepe som hindrer soldater i å ta liv på korte hold?

Hensikten med denne oppgaven er å undersøke Grossmans teori (2009) om at mennesker har en biologisk sperre mot å ta liv. Kjernen i vårt militære virke er å være statens ytterste virkemiddel og således utøve voldsmonopol på vegne av den norske stat. Derfor er det sentralt med kunnskap om temaet; å ta liv. Denne oppgaven kan forhåpentligvis bidra til å skape forståelse i Hærens og Forsvarets rekker for hvilke utfordringer mennesker kan oppleve ved å ta liv. I tillegg kan kunnskap om temaet sikre at soldater i fremtiden kan utøve sin jobb på en mer effektiv måte.

1.3 Avgrensninger

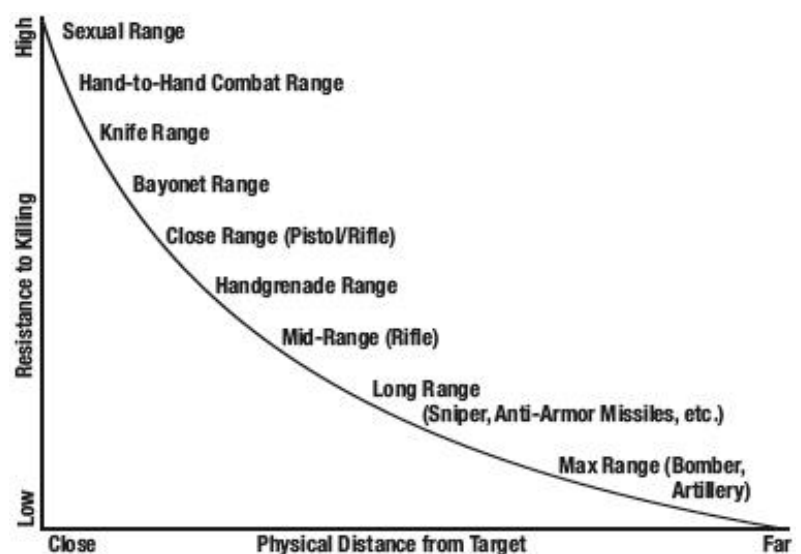
Denne oppgaven vil ta for seg psykologiske aspekter ved én av soldatens oppgaver. En oppgave som gjøres gjennom summen av enkeltmannsferdigheter: Evnen til å ta liv. Dette innebærer de sekundene og minuttene før soldaten iverksetter sine dødelige handlinger. Oppgaven vil derfor ikke ta for seg følelser og reaksjoner etter selve handlingen, men de gangene senreaksjoner brukes som et poeng er det kun ved tankeeksperiment og for refleksjon. Derfor vil uttalelser som i etterkant forklarer hvordan det å drepe kan gi glede ikke bli ansett som relevant for oppgaven.

1.4 Definisjoner

Å ta liv er en hverdagslig og politisk korrekt versjon av begrepet å drepe. De to er i utgangspunktet synonyme av hverandre, men verbet «å drepe» blir oftest benyttet for å beskrive en kriminell handling. I denne oppgaven vil uttrykkene bli brukt om hverandre, og begge omhandler den handlingen en soldat kan bli satt til å utføre. Å drepe, eller å ta liv, vil med andre ord ikke være en kriminell handling i denne sammenheng.

Psykologisk motstand mot å drepe er en konstruert norsk versjon av Grossmans «Resistance to killing» (Grossman, 2009) og Murrays «Aversion to killing» (Murray, 2013). Uttrykket innebærer en instinktiv, følelsesmessig og mental sperre som setter mennesker ut av stand til å drepe medlemmer av vår egen art. Blant intervjuobjektene blir ordet *sperre* brukt som synonym for psykologisk motstand mot å drepe.

Korte hold defineres i denne oppgaven som avstander mellom 0 og 50 meter. Grossman deler fysisk avstand til målet inn i kategorier, i henhold til tabell 1.1. Korte hold er det Grossman kaller «Close Range», og defineres på følgende måte: «Close range involves any kill with a projectile weapon from point-blank range, extending to midrange. The key factor in close range is the undeniable certainty of

Tabell 1.1: Grossmans inndeling av fysisk avstand til målet

responsibility on the part of the killer» (Grossman, 2009:114). I denne oppgaven vil korte hold innebære «Close Range» til og med «Sexual Range».

«*Heroes & zeros*» stammer fra en tidligere teori om hvilke mennesker som skyter for å drepe. «Heroes» vil i denne sammenheng være effektive soldater som hjelper sin avdeling fremover ved å hele tiden forsøke å ta fiendens liv. «Zeros» vil således være det motsatte. «Zeros» vil være blant de menneskene som ikke skyter, eller skyter og bommer med viten og vilje. I *Murrays Brains & Bullets* forteller han hvordan de som tidligere har studert denne tematikken var overbevist om at det fantes genetikk som avgjorde hvem som var «heroes» og hvem som var «zeros» (Murray, 2013).

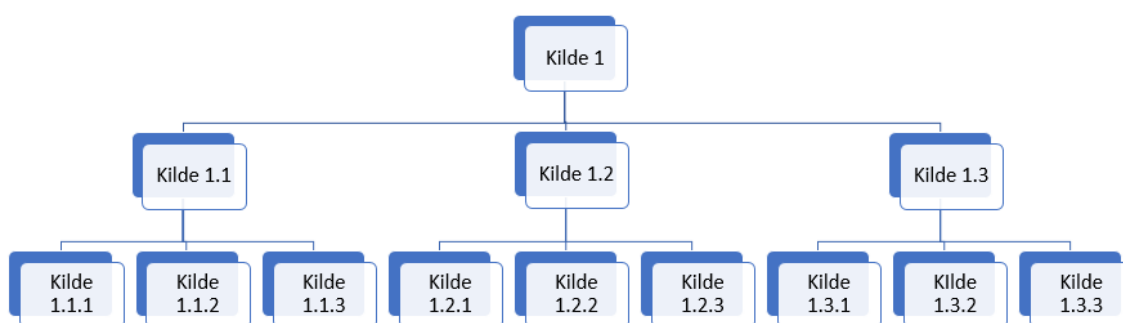
2 Metode

2.1 Valg av metode

Denne oppgaven besvares ved bruk av kvalitativ metode. Begrunnelsen for valg av kvalitativ metode er at den egner seg best til å belyse kompliserte og nyanserte fenomener (Johannessen, Tufte, Christoffersen, 2010:99).

Jeg har gjennomført en rekke dokumentanalyser for å svare på problemstillingen. Noen av disse dokumentanalysene er sentrale for oppgaven, mens andre blir nevnt i mindre grad. Alle kildene kommer uansett frem i en eller annen grad, og er å finne i referanselisten. Samtlige av dokumentanalysene har hatt innvirkning på forfatterens forståelse og kompetanse på temaet. Blant de mest sentrale verkene finner vi *On Killing* av Grossman (2009), *Brains & Bullets* av Murray (2013) og *Håndbok i militærpsykiatri* av Reichelt (2016).

Metoden for å finne frem til relevante bøker og teorier har blitt gjort gjennom å studere tidligere bacheloroppgaver med samme tematikk. Der har jeg funnet en rekke ulike kilder hvor jeg har brukt de som oftest går igjen som sentrale. I disse kildene finnes også henvisninger til nye kilder. Blant disse har noen relevante kilder blitt identifisert, mens andre er mindre relevante. Metoden illustreres i figur 1.2.

Figur 1.2 illustrerer hvordan relevante kilder har blitt identifisert.

I tillegg er det blitt gjennomført semistrukturerte intervjuer. Disse intervjuene åpner opp for å etablere en relasjon med informanten som kan gjøre at man i større grad får ærlige svar om erfaringer og opplevelser. I tillegg tillater metoden meg som intervjuer å tilpasse spørsmålene til stemningen under intervjuet. Dette er fordelaktig da erfaringene informanten har kan være særs personlige og potensielt sårbare. Når problemstillingen omhandler mennesker, og deres

erfaringer og tanker, egner det seg best med et intervju der informanten har frihet til å påvirke hva som tas opp i intervjuet. Informantens frihet er større i et semistrukturert intervju enn ved et strukturert spørreskjema (Johannessen, Tufte, Christoffersen, 2010:136). I tillegg vil denne metoden fremheve informantens mulighet til å nyansere sitt budskap enn ved et strukturert spørreskjema, og informantens følelser og meninger kan komme frem.

2.2 Informanter og trekking av utvalg

Informantene har tung erfaring fra stridssituasjoner med flere år i ulike deployeringer. Intervjuene har primært blitt gjennomført ved personlig møte med informanten. På grunn av økonomiske og tidsmessige begrensninger har ett av intervjuene blitt gjennomført over videostrømming (Skype). For å finne aktuelle informanter har jeg benyttet meg av *snowball sampling* (Snøballmetoden).

Snøballmetoden innebærer at forskeren prater med personer som kan mye om tematikken og kan anbefale aktuelle informanter som forskeren burde komme i kontakt med. Deretter benytter forskeren intervjuene til å spørre informantene om de vet om noen andre aktuelle personer som det kan være hensiktsmessig å ha med i undersøkelsen. Figur 1.2 fungerer også her for å illustrere hvordan flere og flere aktuelle informanter kan inkluderes i undersøkelsen (Johannessen, Tufte, Christoffersen, 2010:109).

Snøballmetoden har vært nødvendig fordi miljøet bestående av mennesker som har tatt liv på korte hold ikke er spesielt stort i Norge i dag. Slike erfaringer kan oppleves som særdeles personlige og enkelte kan derfor ønske å ikke dele dem. Derfor kan det være utfordrende å finne informanter med aktuelle erfaringer. Denne utfordringer har vært en realitet for denne oppgaven. Jeg har vært i forbindelse med flere aktuelle informanter, men fått avslag på deltakelse fordi de ulike individene ikke er klare for å dele sine erfaringer. På grunn av dette ville en kvantitativ metode vært nærmest umulig (Johannessen, Tufte, Christoffersen, 2010:109).

Gjennom et bekjentskap kom jeg i forbindelse med første informant. Informanten har videre hjulpet meg med å komme i forbindelse med nye informanter som igjen har gjort det samme. På denne måten har jeg funnet aktuelle informanter. Informantene har lang fartstid i Forsvaret og har hver for seg mange år i ulike stridsmiljøer. De har personlige erfaringer med å ta liv, og har svart på mine spørsmål med utgangspunkt i disse erfaringene. På grunn av

tematikkens personlige belastning har det vært hensiktsmessig å holde informantene anonyme. Dette innebærer at transkripsjonen av intervjuene ikke vil være tilgjengelige etter innlevering. Informantene vil bli omtalt som Soldat 1 og Soldat 2.

Soldat 1 har bakgrunn fra spesialmiljøer i Forsvaret. Informanten har over 5 års erfaring fra internasjonale operasjoner i ulike operative stillinger. Informanten har over 30 års erfaring fra kampsportmiljøer, men velger selv å legge vekt på sine erfaringer fra et sivilt miljø med brutale, voldelige sider i fri flyt som viktigere enn kampsporterfaringen. I tillegg har informanten drevet egenutviklet nærkamp som har vært rettet mot spesialstyrkene. Soldat 2 har tjenestegjort i fremmedlegionen. Informanten har flere deployeringer, og har erfaringer fra stridssituasjoner. Informanten er en tidligere leiesoldat som også har vært tilknyttet Forsvaret i ettertid.

2.3 Intervjuguide

Intervjuguiden, vedlegg 1, er strukturert i henhold til malen i Introduksjon til Samfunnsvitenskapelig Metode (Johannessen, Tufte, Christoffersen, 2010:141). Før intervjuet offisielt begynte ble det satt av tid til å etablere en relasjon med informanten ettersom tematikken kan oppleves som personlig. Deretter fikk informanten en kort innledning som setter rammer for intervjuet, og hvordan resultatet vil bli brukt i etterkant. Intervjuet startet med noen grunnleggende faktaspørsmål. Dette er for å starte intervjuet på en rolig måte, samt at intervjuer får data som kan brukes for å ilegge informanten tyngde som kilde. Deretter introduserte intervjuer temaet som skal undersøkes ved bruk av introduksjonsspørsmål. Her fikk informanten mulighet til å komme med sine betraktninger om oppgavens tema. Videre ble det stilt spørsmål som knytter informantens betraktninger og personlige erfaringer sammen. Dette kalles overgangsspørsmål. Deretter gikk intervjuet over på nøkkelspørsmålene som har til hensikt å gi forskeren svar på de sentrale og viktigste spørsmålene. Mot slutten av intervjuet stilles spørsmålene som potensielt er sensitive for informanten. Disse spørsmålene må ikke komme helt til slutt i en intervjuguide i den hensikt å ikke forlate informanten i en følelsesmessig negativ tilstand. Mot slutten av intervjuet blir informanten informert om at det nå kommer et siste spørsmål. Dette er avslutningen som gir informanten mulighet til å komme med erfaringer, betraktninger og data som enda ikke har kommet frem (Johannessen, Tufte, Christoffersen, 2010:141).

Spørsmålene fra vedlegg 1, Intervjuguide, er utformet med utgangspunkt i oppgavens 3 hovedteorier; Grossmans «resistance to killing», Murrays «aversion to killing» og Reichelts «frykt». For eksempel er spørsmålet «Følte du noen psykisk motstand, eller andre utfordringer ved å gjøre det?» basert på Grossmans teori. Oppfølgingsspørsmålet «Følte du noen nærhet til fienden?» er også for å undersøke hvorvidt Grossmans teori stemmer overens med informantens erfaringer. Et annet eksempel er spørsmålet: «Opplevde du noen form for frykt i situasjonen?». Dette spørsmålet baserer seg på Murrays og Reichelts teori om at frykt er en avgjørende situasjonell faktor.

2.4 Kritikk av metode

Opgaven omhandler de minuttene og sekundene før soldaten tar liv, og den militære psykologien fokuserer i større grad på perioden i etterkant. Det har derfor vært utfordrende å finne litteratur som omhandler tematikken. PTSD er for eksempel et tema som er bredt diskutert.

Til tross for utfordringer med å finne relevant litteratur er det én kilde som nyttes ofte, og således er enkel å identifisere. Grossmans *On Killing* fremgår i majoriteten av teoriene som omhandler det å ta liv. Grossman er den eneste som, i sin helhet, undersøker det å ta liv. Han etablerte forskningsområdet Killology, og anses i dag som den fremste forskeren innenfor dette feltet. Grossman henviser til forskningstall fra *Men Against Fire*, av S.L.A Marshall (Marshall, 1947), som er sterkt kritisert. Noen vil knapt kalle det en vitenskapelig metode på grunn av de forskjellige omstendighetene tallene er hentet fra. Forfattere kritiserer Grossman og hans tallgrunnlag, men til tross for denne kritikken er teorien til Grossman sentral i oppgavens problemstilling, og således avgjørende for oppgaven.

En svakhet ved oppgaven som helhet er antallet kilder som brukes aktivt i oppgaven. Forfatteren har studert en rekke kilder, men det finnes begrenset litteratur fra militærpsykologien på det som omhandler sekundene før soldaten velger å skyte. Derfor hviler mye av oppgaven på Grossmans *On Killing* (Grossman, 2009), Reichelts *Håndbok i Militærpsykiatri* (Reichelt, 2016) og Murrays *Brians & Bullets* (Murray, 2013).

På lik linje med litteraturen har det vært utfordrende å finne personell med erfaringer med å ta liv på korte hold. Intervjuobjektene i denne oppgaven begrenser seg til 2 informanter. Grunnen til dette er mangelen på tid og ressurser til å gjennomføre intervjuer. «Hvis vi har

begrenset tid og økonomi til rådighet, noe som er tilfellet med studentprosjekter, må vi kanskje begrense oss til færre enn 10 intervjuer» (Johannessen, Tufte, Christoffersen, 2010:104). I tillegg har antallet avslag på deltakelse i undersøkelsen satt begrensninger for utvelgelsen av informanter.

Snøballmetoden har noen svakheter hva gjelder utvalget som blir tilgjengelig for undersøkelsen. Fordi informanter rekrutteres gjennom bekjentskap er det sannsynlig at informantene har like verdier og holdninger. For eksempel vil det være en svakhet om alle informantene er fra den samme militære enhet fordi informantene har vært gjennom samme trening og holdningsdannelse. Dette vil begrense i hvilken grad undersøkelsen har et bredt nok utvalg av informanter for å undersøke et fenomen fra flere perspektiver. Dog trenger ikke utvalget av informanter i kvalitativ metode å være representativt, men heller hensiktsmessig og bevisst (Johannessen, Tufte, Christoffersen, 2010:107).

Grossman hevder at om lag 2 prosent av befolkningen er disponert for aggresjons psykopatiske tendenser (Grossman, 2009:124). Dette innebærer at man mangler denne motstanden mot å drepe, og således er unntaket fra teorien han presenterer. Det er statistisk usannsynlig at mine informanter er blant disse 2 prosentene, men det kan være at de faller innenfor denne kategorien.

2.5 Forfatterens forkunnskaper

Forfatteren av denne oppgaven har lite forkunnskaper om tematikken. Interessen for tematikken oppstod under et nærkampkurs ved Krigsskolen da kadettene skulle lese et utdrag fra boken House to House av Sgt. David Bellavia. En særdeles usensurert beskrivelse av hvordan Sgt. Bellavia tok livet av en fiende på ekstremt korte hold med bare hendene vekte en interesse hos undertegnede. En interesse som omhandler hvilke psykologiske egenskaper som gjør det mulig for mennesker å gå til ekstreme lengder for å ta livet av en fiende. Deretter har interessen og nysgjerrigheten for menneskets psyke økt og uttrykkes seg gjennom denne besvarelsen.

Forfatteren begynte i Forsvaret for 3,5 år siden i skrivende stund, og har aldri funnet seg i en situasjon der eget eller andres liv har vært truet. Erfaringer fra situasjoner der man forsøker å ta livet av andre er også fraværende. Erfaringer innenfor samme kategori som oppgaven begrenser seg til mestringsøvelser og mentale forberedelser.

3 Resultater fra intervjuer

I dette kapittelet vil resultatet fra intervjuene bli presentert. På grunn av semistrukturerte intervjuers flytende natur er det behov for å strukturere informantenes svar. Derfor vil informantenes svar bli organisert etter intervjuguidens 3 mest sentrale temaer. Disse temaene er holdninger til å ta liv, informantens erfaringer med å ta liv og psykiske senreaksjoner.

3.1 Soldat 1

Tema A: Holdninger til å ta liv.

Ved spørsmål om informantens holdninger til å ta liv er svaret at det må være en moral og et verdigrunnlag som hjemler det å ta et liv. Informanten mener at dette er sentralt om man skal klare å leve med det etterpå. Informanten sier også at man som soldat må være villig til å gå hele veien dersom man skal komme levende ut av situasjoner der trusselen er ekstremt stor, men allikevel gi fienden en mulighet til å komme seg unna. På denne måten kan man si at fienden har valgt sin egen skjebne om det blir en kamp til døden.

Tema B: Informantens erfaringer med å ta liv.

Når informanten prater om sine erfaringer med å ta liv kommer det frem at det kan gi en god følelse der og da, fordi man lykkes i noe man har trent mye for og vet at for hvert sekund som går nærmer man seg en situasjon der man har kontroll. Problemet kan være å oppleve at sperrene for å påføre noen skade kan gjøre deg tregere og nølende. Informanten sier at for mange er sperrene den største utfordringen. At frontallappen holder deg igjen fra å drepe og gjøre vold. Kanskje slå mot kroppen istedenfor mot hodet. Videre forteller informanten om erfaringer med å virkelig prøve å drepe noen på korte hold. En slik situasjon bygger seg opp og man merker at situasjonen utvikler seg mot en dødelig konfrontasjon. I en sann situasjon sier informanten at det er viktig å gi maks for å komme seg ut av den. Man må bli fandanivoldsk slik at ikke eventuelle sperrer hindrer deg fra å gå hele veien.

Tema C: Psykiske senreaksjoner

Informanten sier lite om psykiske senreaksjoner, men hevder at å ta et liv ikke er hovedgrunnen for senreaksjoner. Det er ikke krigen eller kampene, men det å føle seg lurert i etterkant av konflikten på grunn av manglende støtte fra myndighetene som bidrar til senreaksjoner. Man har kanskje drept mennesker og når man kommer hjem opplever man at det var til ingen nytte. Det er den største utfordringen når det kommer til senreaksjoner.

3.2 Soldat 2

Tema A: Holdninger til å ta liv.

Informanten forteller at holdninger til å ta liv i liten grad dikterer hverdagen. Hvis man er et normalt oppegående menneske så er holdninger til å ta liv situasjonsavhengig. Informanten mener at som en profesjonell soldat er det å ta liv bare en konsekvens av den jobben man har, og de som velger å jobbe som profesjonelle soldater i stor grad allerede er mentalt rustet for den eventuelle belastningen det vil være å ta et liv.

Tema B: Informantens erfaringer med å ta liv.

Informanten forteller om en situasjon der de var 4 soldater mot 27 fiendtlige soldater, alle på under 50 meters hold. Med 18 skudd i magasinet sitt beskrives erfaringen som absurd. Situasjonen føles ikke reel, fordi alle sansene tar over, man hører og ser bedre, noe som er en veldig spesiell følelse, og gir det hele et preg av en uvirkelig situasjon. Videre forteller informanten at overlevelsesinstinktet tar over og utfordringen ved å ta liv forsvinner fordi man hele tiden speider etter nye potensielle trusler.

Tema C: Psykiske senreaksjoner

Informanten sier at opplevelsen av senreaksjoner har vært fraværende. Bakgrunnen for dette forklarer informanten er at hvis man føler det man driver med er riktig så vil slike senreaksjoner utebli. I tillegg er den mentale styrken avgjørende for å la treningen ta over når man skal ta et liv, og hvis treningen tar over vil også noe av utfordringene forsvinne.

4 Teori

4.1 Dave Grossman - Resistance to killing

«From a distance you don't look anything like a friend. From a distance, I can deny your humanity; and from a distance, I cannot hear your screams» (Grossman, 2009:102).

Oberstløytnant Dave Grossman skrev i 1995 boken *On Killing* og med det revolusjonerte hvordan vi så på tematikken å ta liv (Grossman, 2009). Grossman introduserte med denne boken begrepet «Killology» som er studien av fysiske og psykiske effekter på menneskets psyke ved å ta liv. Boken har blitt brukt som pensum ved både West Point og FBI akademiet i Quantico. Tallene som Grossman baserer store deler av sin teori på er hentet fra boken *Men Against Fire* av Marshall (1947).

Grossman (2009) hevder at mennesket har en innebygd, biologisk motstand som hindrer oss i å ta livet av medlemmer av vår egen art; hverandre. Han skriver at mennesker har den samme motstanden som andre dyr. Han ser for eksempel til pirajaer og klapperslanger. Disse artene er ofte kjent for å være nådeløse mot sine motstandere og sjeldent skyr muligheten til å drepe andre dyr. Mot medlemmer av samme art derimot hevder Grossman at de har en evne til å bruke mindre voldelige virkemidler. Dette gir mening, og fremstår logisk fra et evolusjonært standpunkt, hvor det er lite hensiktsmessig for arten som helhet at dens medlemmer tar livet av hverandre. Grossman eksemplifiserer sin teori gjennom å vise til musketter funnet etter slaget ved *Gettysburg* (den amerikanske borgerkrigen). Der ble det funnet 27 574 musketter, hvor over 90% var ladet. Dette utgir om lag 24 800. Her kan det for leseren være verdt å bli kjent med hvordan man lader en muskett. 12 000 musketter var ladet mer enn én gang, og 6 000 av disse igjen var ladet mellom 3 til 10 ganger uten å bli avfyrt. Ett våpen hadde 23 ladninger i løpet uten å bli avfyrt. Disse tallene tyder på at soldater lader våpenet, later som de skyter, for så å lade på nytt (Grossman, 2009).

Grossman mener at distansen til fienden er avgjørende for hvilken motstand mennesker opplever mot å drepe. Han deler avstanden til fienden inn i henhold til tabell 1.1 som strekker seg fra «Max Range», med størst tenkelig avstand til fienden, til «Sexual Range», hvor man er så tett på målet at intimiteten er på samme høyde som under en seksuell akt. Som tabellen viser vil motstanden for å drepe øke etter hvert som man står nærmere og nærmere målet. På korte hold er motstanden mot å ta livet av sin fiende enorm. Når man ser sin motstander i

øynene, og ser at han er ung, gammel, redd eller sint, er det umulig å ikke anerkjenne individet man er i ferd med å drepe som slående likt seg selv. Om man derimot engasjerer en fiende på langt hold vil man, ifølge Grossman, være beskyttet fra motstanden mot å drepe av den fysiske avstanden til fienden (Grossman, 2009).

Det er her snakk om ren fysisk avstand, men Grossman hevder også at følelsesmessig avstand spiller en sentral rolle i motstanden mot å drepe. Følelsesmessig avstand øker den totale distansen til fienden. Kulturell, moralsk, sosial og mekanisk avstand er alle deler av den følelsesmessige avstanden, som alle gir individet mulighet til å dehumanisere sin fiende. Kulturell, moralsk og sosial avstand innebærer at til tross for at mennesker er relativt like kan man oppfatte våre forskjeller som drastiske hva gjelder verdier, holdninger, normer, etnisitet, religion osv. (Grossman, 2009). I psykologien heter dette å kategorisere mennesker i inn- og ut-grupper. Fenomenet inn- og ut-grupper kan sees på som en grunnleggende, egosentrisk måte å sosialt kategorisere mennesker basert på kognitive mekanismer (Shkurko, 2015:188).

Mekanisk avstand handler i stor grad om at individet har en mekanikk mellom fienden og seg selv på en sånn måte at individet oppnår en buffer. Denne bufferen tillater soldaten å nekte for fiendens humanitet. Slike mekaniske buffere oppstår om man skal ta livet av andre gjennom kompliserte våpensystemer som for eksempel via en pc-skjerm, termiske siktemidler, eller generelt høyteknologisk optikk (Grossman, 2009).

På korte hold hevder Grossman at for en soldat utrustet med bajonett, spyd eller sverd blir våpenet en naturlig forlengelse av kroppen. En handling, som å penetrere en fiendes kropp med et våpen som er en forlengelse av oss selv, oppleves som særdeles intimt. Intimiteten er faktisk så stor at det minner dypt om en seksuell handling. En så intim, og dødelig, handling vil være avstøtende for oss (Grossman, 2009:121). Når distansen til fienden minsker, øker den intime brutaliteten. Det dannes et inter-personlig bånd. Grossman eksemplifiserer ved å si at etter hvert som soldaten kommer nærmere sin fiende vil motstanden mot å drepe bli større. Når fienden er på 2-4 meters avstand er potensielt bajonetten soldatens eneste våpen, og med en sterk motstand mot å drepe vil soldaten sannsynligvis foretrekke å snu sitt våpen for å bruke det som en klubbe fremfor å penetrere fienden med bajonetten (Grossman, 2009:123).

Om avstanden til fienden er lav kan allikevel distansen til målet være stor nok til at motstanden mot å ta liv minsker. Om man ikke ser ansiktet, enten ved at fienden flykter, har på

seg maske, eller er bak en dekning, sikrer man en følelsesmessig avstand til fienden som gjør soldaten i stand til å dehumanisere sin fiende. Gjennom rasjonalisering kan soldaten akseptere at han har drept et medlem av den menneskelige art, fordi man kan lettere nekte for offerets menneskelighet. For eksempel vil man se at så snart fienden flykter, og den fysiske og følelsesmessige distansen igjen øker, brytes det inter-personlige båndet og soldatene har lettere for å drepe. Man kan si at mennesker har et jaktinstinkt som tillater oss å drepe en flyktende fiende (Grossman, 2009:127-128).

4.2 Leo Murray - Aversion to killing

«Soldiers are not killing machines and they are not angels in uniform, but there is a glass ceiling to killing (...) Soldiers are three times less likely to at [*sic!*] shoot a man than they are a target» (Murray, 2013:74)

I 2013 skrev Leo Murray boken *Brains & Bullets*. Denne boken undersøker psykologien som gjør seg gjeldende i krigføring. Boken ser på krig gjennom en soldats øyne, samtidig som den forteller en historie om hvordan forfatteren har kommet frem til teorien den presenterer. *Brains & Bullets* gir et interessant og fascinerende innsyn i hvordan den menneskelige psyken og dens logikk fungerer i stridssituasjoner.

Murray hevder i sin bok, *Brains & Bullets*, at Marshall (1947) sine tall unektelig hadde vesentlige biaser fordi de er hentet fra et snevert utvalg av stridssituasjoner (Murray, 2013:33). Kritikken forsetter ved å si at tallene kun var hentet inn fra det Murray kaller «desperate seire». Bakgrunnen for dette hevder Murray er fordi «enkle seire» ikke blir like attraktive historier. I tillegg ble det, av Marshall, viet lite tid til nederlag fordi når man taper en kontakt blir soldatene enten krigsfanger eller drept. Derfor kan de heller ikke gi valide og reliable beretninger i etterkant (Murray, 2013:33). Murray kritiserer videre Marshall sine tall fra Koreakrigen og sier at de er basert på situasjoner der soldater lå i sterke defensive posisjoner, og således skyter på enkle mål. Så i motsetning til tallene fra 2. verdenskrig, der den taktiske situasjonen var helt annerledes, ble det intervjuet langt færre soldater som var involvert i kontakter på korte hold og langt flere som hadde skutt på enkle fiendtlige mål (Murray, 2013:33). Med andre ord er den taktiske situasjonen endret i så stor grad at tallene ikke er reliable. De måler på ingen måte det Marshall hevder at de måler.

Murray går så langt i å kritisere innsamlingen av data at han mener at Marshall kun har én setning i sin bok, *Men Against Fire* (1947), som er relevant å ha med videre i sin studie. Marshall hevder at utfallet i hvert enkelt slag er avgjørende for krigens. Utfallet av hvert enkelt slag avgjøres av summen av hver enkelt soldats handlinger. Og det som avgjør en soldats handlinger er ett spørsmål soldaten stiller seg under stridskontakt. Dette spørsmålet er: «Will the possible effect on the enemy of my active participation be worth the possible adverse effect on me?» (Murray, 2013:35). Spørsmålet omhandler med andre ord om soldatens aktive deltakelse vil være verdt det med tanke på potensielle negative effekter det kan ha på soldaten selv.

Dette kaller Murray for «The “is it worth it?” calculation» (Murray, 2013:83). «Er-det-verdt-det»-balansen er en balansert kostnad/nytte-kalkulasjon som foregår i soldatens hode under hele stridens varighet, og er avgjørende for hvordan soldaten velger å handle. Denne balansen inneholder 3 komponenter: frykt, fornuft og aversjon. Disse 3, som er illustrert i figur 1.3, påvirker *stridseffektivitet* (Combat effectiveness).

Figur 1.3: Leo Murrays «The Big Three» for stridseffektivitet

Murray mener at frykten for eget liv og lem er én del av det som gjør en soldat ute stand til å gjøre jobben sin; Å ta liv. «(...) reason for soldiers not fighting: the fear of injury and death from impersonal munitions (Murray, 2013:38). Murray sier at død og fordervelse forårsaket av artilleri er langt mer avgjørende enn genetikk når det kommer til hvem som sloss og hvem som ikke sloss. Det er med andre ord ikke genetiske, medfødte faktorer som definerer en soldats handling, men heller situasjonelle faktorer som for eksempel frykt. Murray eksemplifiserer med følgende: hvis en enhet tar 5% skade av en artilleriskur ble enheten som regel 50% mindre effektiv. Med 10% skade sluttet enheten å fungere totalt. Frykt er nøkkelen til at soldater ikke skyter. Frykten for artilleri, ved korrekt bruk av ild, gjør alle soldater om til «zeros» (Murray, 2013:39). Problemet ved frykt er at det er svært vanskelig å måle. I tillegg er opplevelsen av frykt særdeles subjektiv. Det som en dag gjør en mann redd, gjør han engasjert og skjerpet en annen dag. Veien fra «hero» til «zero» er med andre ord veldig kort.

Vi vet at frykt har fysisk innvirkning på kroppen vår, men vi vet ikke hvor mye frykt som skal til før det påvirker våre valg av handlinger.

Den andre delen av «Er-det-verdt-det»-balansen er fornuften. Fornuften er en balanserende faktor i strid. Fornuften er rasjonell tankegang som kan utligne frykten soldater opplever i strid. Murray sier at soldater alltid vil kjenne på frykten, men med erfaring vil de klare å kontrollere den. Dette muliggjør en rasjonell tankegang som gjør at soldaten kan gjøre noe produktivt når muligheten byr seg (Murray, 2013:48). Allikevel kan fornuften også være destruktivt for soldaten fordi med rasjonell tankegang begynner soldatens holdninger, moral og empati også å spille inn. Holdninger, moral og empati er egenskaper ved individet som også kan hindre soldaten i å skyte for å drepe (Murray, 2013).

Murray anerkjenner Grossmans påstand om at det finnes en psykologisk motstand for å drepe. «For over 90 per cent of soldiers, the closer they get to killing, the less they like it» (Murray, 2013:63). Han kaller dette aversjon mot å drepe, som er Murrays versjon av begrepet psykologisk motstand mot å drepe, men ilegger dette langt mindre betydning enn hva Grossman gjør når det kommer til hvorfor soldater ikke skyter. Murray hevder for eksempel at tallene fra Gettysburg i 1863 påvirkes av andre faktorer enn en innebygd motstand mot å ta liv. Murray mener med andre ord at stridseffektiviteten fra slaget ved Gettysburg kan forklares med frykt, fornuft, og aversjon. I tillegg henviser Murray til den kjente militærteoretikeren Clausewitz (1993), og hans forklaring om at friksjon er en naturlig del av krig som kan være en forklaring på de ekstreme tallene fra Gettysburg.

At aversjonen, den psykologiske motstanden, mot å ta liv finnes kommer til uttrykk gjennom en uttalelse vi finner i boken *Brains & Bullets*: «We're not firing at them, we're firing towards them. There's a difference» (Murray, 2013:72). Uttalelsen hevder at enkelte soldater ikke skyter for å drepe, men kun skyter for å skyte. Det finnes mange videoer av soldater som bryter eksponering for så å fyre av en rakett, missil eller en byge fra en mitraljøse uten å egentlig skyte for å drepe. Disse representerer dagens versjon av soldatene ved Gettysburg. Murray mener at enkelte soldater ikke skyter for å drepe, men for å si at de har gjort jobben sin. På lik linje med soldatene ved Gettysburg som skøyt, eller latet som de skøyt, men bommet med vilje. Hjelmkameraer og overvåkningsfilm viser også at mange av dagens soldater ikke bryter eksponering skikkelig. Disse soldatene eksponerer seg fremdeles for fiendtlig ild, og utsetter seg således fortsatt for fare, men de skyter ikke for å drepe. Dette strider med andre ord både

mot frykt og fornuft, fordi frykten ville hindret soldatene fra å eksponere seg og fornuften ville sagt at det er hensiktsmessig å drepe trusselen. Murray hevder at forklaringen på disse handlingene er det han kaller «Aversion to killing», en psykologisk motstand mot å drepe (Murray, 2013:72-73).

4.3 Jon Reichelt - Frykt

«I farens stund skal han, når det kræves villig ofre liv og blod for Konge og Fædreland»
(Regjeringen, 1891).

I 2016 skrev Forsvarets sjefpsykiater Jon Reichelt boken Håndbok i militærpsykiatri. Reichelt høster stor troverdighet og anerkjennelse i Hæren og Forsvaret. Håndbok i militærpsykiatri er en bok som er tilegnet soldater og soldaters pårørende om de psykiske påkjenningene ved å tjenestegjøre i strid. Boken fungerer godt som en inngangsdør til det enorme fagfeltet som er psykologi i en militær setting.

I boken Håndbok i militærpsykiatri forklarer Reichelt hvordan mennesket har to forskjellige systemer i hjernen, som jobber på ulike måter. Han kaller disse to systemene for *det raske systemet* og *det trege systemet*. Det raske systemet er impulsivt, spontant og er følelsesbasert. Dette betyr at individet har liten mulighet til å påvirke systemet gjennom vår bevisste vilje. Vi snakker om umiddelbare reflekser som er innøvd, vanestyrte og lite direkte tilgjengelig. Det trege systemet er problemløsende, mer tilgjengelig og det man kan kalle for fornuften. Det er dette som brukes når man løser mattestykker, eller prøver å lære et nytt språk (Reichelt, 2016).

Når mennesket finner seg selv i en kampsituasjon, og opplever en frykt for eget liv, vil kroppen iverksette en alarmberedskap. Denne alarmberedskapen kommer som en følge av en umiddelbar frykt. Det er det raske systemet som styrer dette, og Reichelt kaller derfor dette for «rask frykt». Når alarmberedskapen iverksettes pumper kroppen ut kamphormoner som adrenalin og kortisol. Dette gir oss en aktiveringsreaksjon, som setter oss i et «full-gass»-modus. Denne reaksjonen har til hensikt å beskytte individet. Dessverre er det antageligvis slik at vår evne til å sloss synker i takt med en økende frykt (Reichelt, 2016).

Reichelt sier at frykten vil øke i takt med individets subjektive opplevelse av risiko og følelsen av å miste kontroll over situasjonen. Antageligvis er det frykten for å selv bli skadet eller drept som gjør at mennesker ikke klarer å drepe der og da. Det er hjernens raske system som stopper handling fordi man har mer enn nok med å håndtere frykten. Dette forklarer hvorfor folk kryper sammen, skyter i luften, ikke sikter og bommer på målet. Videre betyr antagelig dette at jo mer en soldat klarer å kontrollere sin frykt og sitt sinne, jo mer vil det trege systemet ha anledning til å påvirke situasjonen. Dette vil derimot gjøre at empati og de holdninger man er oppdratt til å ha, påvirker situasjonen, og det vil igjen gjøre det vanskelig å ta liv. Reichelt skriver at: «Frykten er det som i hovedsak stopper oss fra å drepe som soldater, etterpåklokskapen og samvittigheten er det som påvirker vår reaksjon på det å ha drept» (Reichelt, 2016:36).

4.4 Fight-or-Flight response

Fight-or-flight response er et forsøk på å forklare og kategorisere menneskelige reaksjoner på umiddelbare fare. Disse reaksjonene er umiddelbare og automatiserte (Malt, 2016). Når et menneske står ovenfor en livstruende, umiddelbar fare vil man stå ovenfor et valg. Dette gjøres helt automatisk. Valgmulighetene er *fight*, *flight*, *freeze*, *posture* og *submit*.

Fight er relativt selvforklarende, men innebærer at man i møte med en trussel vil gå hardt mot hardt. Altså at angrep er det beste forsvar. Flight innebærer at man forsøker å stikke av fra situasjonen. En reaksjon som kan være naturlig dersom man står ovenfor en overlegen motstander. Freeze er en mindre produktiv reaksjon enn de to første. Det innebærer at man fryser til og står helt stille. Freeze kan sammenlignes med å spille død i møte med en trussel. Posture er en veldig vanlig reaksjon der man forsøker å utvise styrke og overlegenhet i håp om at trusselen vil forsøke å stikke av. Posture er en slags show-of-force der man visuelt fremstiller seg selv som overlegen. Submit er en defensiv handling der man gir seg i møte med en trussel. Et slikt valg forekommer gjerne fordi man automatisk tenker at jeg har størst sjanse for overlevelse dersom jeg gjør som trussel ber om (Hærens våpenskole, 2013).

5 Drøfting

«Finally, suddenly, I become a madman. (...) I grab the handle again and squeeze it hard. The blade sinks into him, and he wails with terror and pain (...) I push and thrust it, hoping to get it under the collarbone and sever an artery in his neck. He fights, but I can feel he's weakening by the second» (House to House, 2006:265).

Medlemmer av den militære profesjon står potensielt overfor en virkelighet som er hensynsløs. Det å ta livet av et annet menneske er brutalt og utfordrende. Grossman (2009) hevder at mennesket har en iboende, psykologisk motstand mot å drepe medlemmer av vår egen art. Han skriver at mennesker, på lik linje med andre dyr, ofte tyr til ikke-dødelige, voldelige midler når man sloss mot medlemmer av egen art. Fra et evolusjonært standpunkt gir dette mening. Det vil hindre at en art utrydder seg selv. Derfor, blant mennesker som i dyreriket, er posture er langt mer vanlig enn fight og flight. Grossman får også støtte i sin sak fra Konrad Lorenz, som i *On Aggression* (1966) sier at aggresjon innad i en art ofte utspiller seg på en slik måte at motstandere sjeldent blir skadet. Eksempelvis, når elgokser sloss vil de sjeldent skade hverandre, men heller låse gevir for deretter å dytte hverandre rundt inntil en av dem gir seg. For mye aggresjon innad i en art vil til slutt true artens eksistens, ettersom det mannlige kjønn utslette seg selv (Dewey, 2004:20). Bakgrunnen for denne modererende aggresjonen hevder Grossman er en psykologisk motstand mot å drepe.

På en annen side har mennesker klart å ta livet av hverandre gjennom historien på alle mulige forskjellige avstander. Grossman henviser til eksempler der mennesker tar livet av hverandre i store antall. I tillegg finnes utallige beretninger fra stridssituasjoner der mennesker forteller hvordan de har tatt livet av et annet mennesker. Fallujah (Bellavia, 2007) er ett av mange slike eksempler. Men om vi holder fast i teorien finnes det, under forutsetning av at mennesker er normale, en innebygget kraftig motstand mot å drepe medlemmer av vår egen art. Men spørsmålet er da hvorfor vi har vært så gode til det gjennom krigshistorien? (Møller, 2010:33).

Svaret ligger kanskje allerede hos Grossman som sier at mennesker har en egen evne til å utvikle mekaniske hjelpemidler for å utfordre naturlige begrensinger. Han sier for eksempel at mennesket er født uten evne til å fly, og derfor ble det utviklet et mekanisk hjelpemiddel for å muliggjøre flyving. Tilsvarende hevder han at mennesker er født uten de psykiske evnene til å

ta livet av andre mennesker. Med andre ord har mennesker en psykologisk motstand mot å drepe, og gjennom historien har man utviklet metoder for å kontre denne motstanden mot å drepe. Dette har man gjort gjennom å utvikle våpen som gjør det enklere for soldaten å dehumanisere sin fiende, og således har gjort det mulig for oss å ta liv (Grossman, 2000:18). Fra et psykologisk perspektiv kan man se på krigshistorien, og våpenutviklingen spesielt, som en rekke ulike forsøk på å få mennesket til å bli mer effektive soldater gjennom å kontre vår innebygde, psykologiske motstand mot å drepe hverandre. Holmes hevder at utviklingen av nye våpensystemer har gjort soldaten i stand til å skyte mer presist og raskere over lengre avstander. Dette gjør at fienden i større og større grad kun blir en liten sort prikk i siktet eller en lysende skikkelse ved bruk av termisk optikk (Holmes, 1985:405). Dersom Grossman har rett i at lang distanse til målet gjør det lettere for soldaten å drepe kan man si at våpenutviklingen har hatt en slik effekt, uavhengig om det har vært intensjonen eller ikke.

Etter å ha presentert argumenter for menneskets iboende psykologiske motstand mot å drepe, menneskers evne til å kontre naturlige begrensninger, samt hvordan våpenutviklingen har hatt en slik effekt, vil det være naturlig å se på hvilken støtte disse teoriene har. Derfor vil oppgaven videre rette fokus mot dette, samt rette fokus mot opphavet til en eventuell psykologisk motstand mot å drepe.

Om vi forestille oss at det faller helt naturlig for mennesker å ta livet av hverandre. Dersom mennesker er godt rustet for å være i stridsmiljøer der det å ta livet av andre mennesker er en sentral og avgjørende oppgave. Dersom det å ta livet av hverandre ikke hadde vært sentralt og avgjørende ville krig vært en umulighet (Dewey, 2004:19). Ville vi da hatt senreaksjoner som PTSD, og hvorfor har noen problemer i etterkant med å ha tatt liv?

Grossmans teori er utgangspunktet for nesten all forskning på denne tematikken etter 1995 (Grossman, 2009). Grossman baserer seg, som sagt tidligere, på tall hentet fra Marshalls Men Against Fire (1947), og til tross for at Marshall er sterkt kritisert for sin vitenskapelige metode som ledet til konklusjonen om en psykologisk motstand mot å drepe, finnes det en mengde studier som støtter den grunnleggende konklusjonen. Grossman hevder at alle tilgjengelige vitenskapelige studier støtter den grunnleggende konklusjonen om at mennesker har en sterk psykologisk motstand mot å drepe andre mennesker på korte hold (Grossman, 2000:17). Grossman hevder at blant annet Richard Holmes, Ardant du Picq, Paddy Griffith og FBI har

funnet samme grunnleggende konklusjon i sine respektive studier som omhandler menneskers evne til å skyte for å drepe (Grossman, 2000:18).

Så med Grossmans teori om en psykologisk motstand mot å drepe, samt Murray sin lignende tanke om en aversjon mot å drepe er det rimelig å anta at det må finnes noen form for sperrer. Det sier også Soldat 1 om en av sine erfaringer: «Jeg har kjent sperrere selv som har skremt livet av meg, fordi jeg kjenner forsinkelsen, og jeg kjenner at (...) hvis ikke jeg setter inn 6. giret nå så dreper de meg.» Spørsmålet videre blir: hva slags sperrer er egentlig dette, og hvor kommer de fra?

I *Brains & Bullets* presenterer Murray hypotesen om «heroes» og «zeros». Denne hypotesen hevder at hvem som skyter for å drepe og hvem som ikke skyter kan forklares gjennom genetikken. Murray avslår denne hypotesen og sier at hvem som skyter for å drepe og hvem som ikke skyter ikke kan forklares gjennom genetikk eller arv. Bakgrunnen for denne påstanden er at Murray hevder at den samme soldaten vil skyte for å drepe i en situasjon, men i en annen situasjon vil soldaten ikke skyte. Det er altså situasjonelle faktorer, som «The Big Three», som avgjør hva soldaten velger å gjøre. Men dersom genetikk eller arv ikke er det som avgjør hvem som skyter for å drepe, hva er det da som er avgjørende? Herfra vil det være naturlig å undersøke miljø som en mulig forklaring.

Dersom en psykologisk motstand mot å ta liv ikke kan stamme fra genetikk eller arv må vi se på miljøet som former oss mennesker. Begge informantene hevder at dersom mennesker som ikke er mentalt rustet havner i en situasjon hvor man må ta liv vil de få problemer. Soldat 1 sier at hvis man har et godt ferdighetsnivå, men ikke er mentalt forberedt kan det hende at man ikke får gjort noen ting; «Det hender at veldig dyktige kampsportutøvere på høyt nivå, som ikke har sloss på gata, eller vokst opp på østkanten (...), ikke klarer å gjøre noen ting». Videre sier Soldat 1 at «Hvis ikke du har mentale forberedelser så kan du få sjokk, fordi du tror du er en killer». Soldat 2 sier at det sannsynligvis handler om mentale forberedelse, men også utvelgelsen av personer som passer til stridsmiljøer; «(...) hvis du setter vanlige folk i en sånn situasjon er det veldig ofte at folk har store problemer med det». Hvis tilfellet er slik at noen mennesker egner seg bedre enn andre til å takle de mentale utfordringene det er å ta livet av andre mennesker så kan vi anta at en psykologisk motstand er sosialt konstruert, noe som læres gjennom oppveksten, men som antageligvis kan fjernes gjennom mentale forberedelser. Joanna Bourke, i *An Intimate History of Killing*, sier også noe som forsterker dette: «(...)

recruits expressed an inherent resistance to killing and that this had to be overcome by training» (Jones, 2006:229). Bourke hevder altså at den psykologiske motstanden mot å drepe er å finne hos rekrutter, men gjennom trening og utdanning kan man fjerne denne motstanden.

Soldat 1 sier at «Den største utfordringen, for mange, er sperrere. Frontallappen holder deg igjen fra å drepe og gjøre vold. Kanskje slå mot kroppen istedenfor mot hodet». I tillegg sier informanten at: «(...) med realistisk scenariobasert trening da kan du fjerne noen sperrer». Dersom Soldat 1 har rett i at man kan fjerne noen sperrer gjennom trening kan man si at psykologisk motstand mot å drepe er sperrer som utvikles på grunn av kulturelle og sosiale normer og regler. Disse normene og reglene er i så fall rådende i samfunnet og kommer til individet med den sosiale utdanningen vi får gjennom sosialisering og interaksjon med andre mennesker.

Så langt har oppgaven argumentert for at det er bred enighet om en psykologisk motstand mot å drepe. I tillegg har oppgaven diskutert opphavet til en slik motstand og argumentert for at miljøet man vokser opp i er med på å etablere en psykologisk motstand mot å drepe. Informantene er på sin side tydelige på at det er mulig å fjerne denne motstanden gjennom trening og mentale forberedelser. Den psykologiske motstanden mot å drepe vil bli diskutert videre, men det vil nå være gunstig for oppgaven å se på andre mulige forklaringer på hvorfor noen soldater skyter for å drepe, mens andre ikke gjør det. Derfor vil fokuset rettes mot Reichelt forståelse av frykt, og Murrays forståelse av fornuft.

Hvis vi ser på hva Reichelt sier om soldatens sentrale og avgjørende oppgave er ikke svaret lenger så klart. Reichelt hevder at Grossman går langt i å si at mennesket har en biologisk sperre som gjør det til en voldsom påkjenning å ta liv. Det er derimot «lite som tyder på at mennesker har andre sperrer enn de man eventuelt har fått i sin oppdragelse og den kultur man tilhører i forhold til å ta liv. Disse sperrere stikker i varierende grad dypt» (Reichelt, 2016:35). Han beskriver derimot frykt som den avgjørende faktoren som setter soldaten ute av stand til å skyte for å drepe i strid. Frykt er noe som kan gjøre at man mister evnen til å handle ifølge Reichelt. Når kroppen utsettes for noe den oppfatter som umiddelbar livsfare iverksettes en hormonindusert alarmberedskap som skal sette oss i stand til å komme ut av denne faren. Grossman sier at så snart man er i stridskontakt vil soldater slutte å tenke rasjonelt, de vil slutte å tenke med storhjernen. Storhjernen er den hjernen som skiller oss mennesker fra resten av dyreriket. I stridskontakt vil soldater istedenfor begynne å tenke med

mellomhjernen som er en mer primitiv del av hjernen, og ligner i større grad på hjernen til andre pattedyr. Derfor kan man si at det å havne i stridskontakt vil få frem dyret i oss (Grossman, 2000:17). Dessverre kan denne frykten ta fullstendig kontroll over oss og iverksette kontraproduktive handlinger som å gjemme seg fremfor å fjerne trusselen.

Soldat 1 sier noe som støtter Reichelts tanker om frykt: «Hvis du aldri har kjent på den typen frykt, kjent på dødsangst, er det veldig lett at det stopper opp helt for deg». Allikevel fortsetter Soldat 1 med å si at: «Hvis du har mye erfaring så blir frykt spenning. Ikke spenning i tradisjonell forstand, men (...) du fokuserer frykten og adrenalinet mot situasjonen». Det informantene sier stemmer godt overens med det Reichelt sier om frykt. Dersom man klarer å kontrollere frykten vil den «trege systemet» ha mer påvirkningskraft, og således anledning til å påvirke situasjonen. Erfaringene til David Bellavia fra slaget om Fallujah forteller oss det samme. Han sier at alle mennesker opplever frykt når man er i strid, men at soldater ikke kan la frykten ta over kontrollen; «We must master it» (Bellavia, 2007:227).

Det finnes dog utfordringer ved dette. Problemet med å kontrollere frykten er at det Reichelt kaller det trege systemet tar over. Dette kan føre til at soldaten får andre problemer med å ta liv som man ikke kan klandre en psykologisk motstand for. Empati og personlige holdninger man er oppvokst med påvirker plutselig situasjonen. «Frykten er det som i hovedsak stopper oss fra å drepe som soldater, etterpåklokskapen og samvittigheten er det som påvirker vår reaksjon på det å ha drept» (Reichelt, 2016:36). Murray har den samme oppfatningen: «Sometimes, empathy and morality halt a trigger finger» (Murray, 2013:63).

Murray hevder også at frykt spiller en stor rolle i stridssituasjoner. Frykt er blant Murrays «The Big Three» som påvirker stridseffektivitet. Denne frykten står likestilt med den psykologiske motstanden mot å drepe og det han kaller fornuften. Disse balanseres kontinuerlig og utgir til sammen «Er-det-verdt-det» balansen som avgjør hva soldaten velger å gjøre i en stridssituasjon. Hva gjelder frykt er det her snakk om frykten for eget liv og lem. På en meget presis måte nevner Murray artilleri som et eksempel. Frykten for artilleri, og hvordan korrekt bruk av tung ild kan sette en avdeling ute av stand til å sloss videre på grunn av den psykologiske effekten dette vil ha. Han hevder at dersom tung ild tar livet av 5 % av en enhet ble enheten som regel 50% mindre effektiv. Ved 10% slutter enheten å fungere totalt. Dermed slår han fast at frykt er nøkkelen til at soldater ikke skyter. Dersom dette er korrekt vil det være naturlig å si at det faktisk ikke finnes noen psykologisk motstand, men at frykten

for å miste eget liv gjør soldaten immobil. Dette kan vi plassere under Clausewitzs (1993) sin forklaring om hvordan friksjon er en del av krigens natur (Murray, 2013).

Dersom frykten er nøkkelen til at soldater ikke skyter blir det Murray og Reichelt kaller fornuften sentralt. Hos begge to henger fornuften tett sammen med begrepet frykt. Hos Reichelt finnes fornuften i det trege systemet. Det er den rasjonelle tankegangen som forteller soldaten hva det er lurt å gjøre i den enkelte situasjonen. Dersom frykten er for stor klarer ikke den rasjonelle tankegangen å få soldatene til å gjøre det de skal.

Til nå har oppgaven presentert hvordan frykten iverksetter en primitiv alarmberedskap i kroppen som kan være kontraproduktiv for en soldat som forsøker å gjøre jobben sin. Dette tyder mot at ikke bare en psykologisk motstand, men også frykten kan gjøre at en soldat ikke evner å skyte for å drepe. Selv om frykten kan kontrolleres vil potensiale være der for at andre faktorer som empati og personlige holdninger hindrer soldater fra å skyte. Med andre ord har drøftingen identifisert at frykten er sentral i diskusjonen om hvorfor noen soldater ikke skyter for å drepe. Nå vil oppgaven igjen rette fokus mot den psykologiske motstanden mot å drepe, hvordan distansen til fienden påvirker denne motstanden og hvordan en nærhet til fienden påvirker menneskets evne til å dehumanisere sin fiende.

Til tross for at Murray hevder at frykt er nøkkelen til at soldater ikke skyter for å drepe anerkjenner han til en viss grad Grossmans teorier om en psykologisk motstand mot å drepe. Psykologisk motstand mot å drepe blir ofte sett som fryktens «tvillingbror». Aversjon mot å drepe beskriver Murray på samme måte som Grossman: «(...) for over 90 per cent of soldiers, the closer they get to killing, the less they like it» (Murray, 2013:63). Det er her snakk fysisk og emosjonell avstand til fienden. Dette er den samme motstanden mot å drepe som Grossman presenterer i figur 1.1. Videre sier Murray det samme som vi kom frem til tidligere i drøftingen: psykologisk motstand mot å drepe utvikles gjennom en komplisert blanding av ulike påvirkninger. Disse påvirkningene kan blant annet være basert på erfaringer, kulturen i samfunnet, inn- og ut- grupper og/eller ledere (Murray, 2013:63). Her ser vi hvordan også han mener at en psykologisk motstand mot å drepe kan stamme fra samfunnet og at det er en sosialt konstruert sperre. Denne aversjonen mot å drepe er en del av «The Big Three», og som endrer «Er-det-verdt-det»-balansen fra å omhandle frykten for å miste eget liv til kostanden ved å ta et liv. Plutselig spør soldaten seg selv om man kan leve med å ha drept.

Murray sier: «Soldiers are three times less likely to at [*sic!*] shoot a man than they are a target» (Murray, 2013:74). Dette passer også med det Grossman sier om distansen til målet. Med stor fysisk avstand til fienden vil fienden se ut som en prikk, «a target». Tidligere i oppgaven finner vi et sitat som også passer inn for å belyse avsnittets poeng: «From a distance you don't look anything like a friend. From a distance, I can deny your humanity; and from a distance, I cannot hear your screams» (Grossman, 2009:102). I tillegg mener Grossman at jo lavere avstand man har til fienden desto sterkere vil den psykologiske motstanden mot å drepe bli. Han mener faktisk at den psykologiske motstanden mot å drepe medmennesker på korte hold er enda sterkere en overlevelsesinstinkt som har til hensikt å hindre at motstanderens aggresjon går ut over soldaten selv (Grossman, 2000:16). Grossman skriver at man kan føle en nærhet til sin fiende på korte hold. Det blir derfor vanskelig å dehumanisere fienden, og følgelig, vanskelig å drepe han. Larry Dewey støtter dette ved å si at de fleste mennesker ikke vil klare å ta livet av sine motstandere dersom man oppfatter dem som gode, ærlige medmennesker (Dewey, 2004:31). Videre mener Dewey at på et eller annet tidspunkt vil soldaten anerkjenne sin motstanders menneskelighet. Når det tidspunktet inntreffer vil soldaten ikke lenger klare å opptre følelsesløst, og det er spesielt på dette tidspunktet at krigens belastning begynner å være en mental påkjenning for soldaten; «Then he can no longer kill with impunity» (Dewey, 2004:33). Det er derfor avgjørende med distanse til målet.

Soldat 1 sine erfaringer med å ta liv på korte hold derimot tyder på en annen realitet. «(...) for meg har det vært sånn at de har fortjent det da». Videre sier informanten at det er viktig med respekt for fienden; «De er akkurat som deg og meg, men fucker dem med oss så river vi dem i filler, også får vi lappe dem sammen etterpå og hjelpe dem så godt vi kan». Allikevel må man være nådeløs i situasjonen: «Er vi nødt til å drepe noen så gjør vi det, men la det være følelsesløst». På denne måten tror informanten at det blir lettere å leve med i etterkant. Allikevel har Soldat 1 følt på en nærhet til sin fiende, men på en annen måte en Grossman beskriver. Informanten beskriver en energi og en forståelse: «Jeg skjønner hva som kommer til å skje. (...) jeg kan føle hva de tenker. Jeg kan gjøre noe med kroppen som tilsier at jeg sier noe, også føler jeg at han svarer». På denne måten vet informanten i hvilken retning situasjonen utvikler seg. Informanten beskriver en nærhet til fienden som ikke gjør det vanskeligere å drepe han, men det utspiller seg heller en situasjon der det finnes en gjensidig respekt blant krigere, og hvor man er så fokusert og konsentrert om nå-situasjonen at man kommuniserer gjennom kroppsspråk og mimikk.

6 Konklusjon

Oppgaven har hatt til hensikt å undersøke Grossmans teori om en psykologisk motstand mot å ta liv. Dette har blitt gjort gjennom å finne svar på problemstillingen: *Finnes det en psykologisk motstand mot å drepe som hindrer soldater i å ta liv på korte hold?*

Oppgaven har tatt utgangspunkt i 3 ulike teorier. Grossmans (2009) «resistance to killing», Murrays (2013) «aversion to killing» og Reichelts (2016) frykt. Med utgangspunkt i disse teoriene har oppgaven drøftet aggresjon innad i en art, menneskets iboende psykologiske motstand mot å drepe, og menneskers evne til å ta livet av hverandre allikevel. Deretter belyste oppgaven mangelen på litteratur som motsier Grossmans grunnleggende konklusjon og hvordan Murray og Grossman delvis sammenfaller i sine teorier. Videre slo oppgaven fast at en eventuell psykologisk motstand måtte være sosialt konstruert gjennom oppveksten, før vi rettet fokus mot Reichelts forståelse av frykt. Da så vi at frykt kan være forklaringen på hvorfor enkelte soldater ikke skyter for å drepe, og Soldat 1 forsterket dette gjennom sine erfaringer med frykt. Deretter ble det konkludert med at å kontrollere frykten kan både være hensiktsmessig, men også medføre noen utfordringer. Videre i drøftingen hevdet Murray at frykt er nøkkelen til hvorfor soldater ikke skyter. Deretter sier Murray at frykt og aversjon mot å drepe ofte ligner på hverandre, men at det er en distinksjon som muliggjør Grossmans teori. Følgende tok vi opp Grossmans teori om nærhet og behovet for å dehumanisere sin fiende som en nødvendighet. Dette ble slått fast som vanskelig når fienden er på kloss hold, fordi fienden ligner unektelig på en selv. Avslutningsvis forteller Soldat 1 hvordan nærheten og intensiteten oppleves i en konfrontasjon på ekstremt korte hold.

Avslutningsvis i denne oppgaven er det fristende å presentere en revolusjonerende og kontroversiell konklusjon som endrer fagfeltet. Realiteten er dog mindre interessant, og det står heller ikke i stil med oppgavens formål. Det som har blitt presentert og drøftet i denne oppgaven isolert, tyder mot at det finnes en psykologisk motstand mot å drepe. Denne psykologiske motstanden mot å drepe er antageligvis etablert gjennom en oppvekst og et liv i et sofistisert og sosialisert samfunn. Med andre ord kan man si at den er sosialt konstruert. I en sosialt konstruert psykologisk motstand mot å drepe ligger det at det er mulig å endre eller fjerne denne motstanden. Akkurat som det er mulig å endre holdninger. Oppgaven antyder at det er mulig å bryte gjennom disse sperrene ved gode mentale forberedelser og realistisk trening. Men selv om det finnes en psykologisk motstand vil det være voldsomt å påstå at den

utelukkende er å klandre for soldaters manglende stridseffektivitet. Gjennom oppgaven har vi slått fast at frykt har en stor påvirkning på individet og således må ta noe av skylden for at soldater har behov for kondisjonering gjennom mentale forberedelser og realistisk trening.

7 Referanseliste

Bellavia, David (2007). *House to House: An Epic Memoir of War*. New York: Free Press.

Clausewitz, Carl von. (Red.) Howard, Michael og Paret, Peter. (1993). *On war*. London: Everyman's Library.

Dewey, Larry (2004). *War and Redemption: Treatment and Recovery in Combat-related Posttraumatic Stress Disorder*. Aldershot: Ashgate.

Forsvarets skolesenter (FSS) (2006). *Forsvarets pedagogiske grunnsyn* (1. utg). Oslo: Forsvarets skolesenter.

Grossman, David A. (1995, 2009). *On Killing*. New York: Back Bay Books.

Grossman, Dave A. (2000). Human factors in war: the psychology and physiology of close combat. I Evans, Michael og Ryan, Alan, *The Human Face of Warfare* (s. 5). Australia: Allen & Unwin.

Holmes, Richard (1985). *Acts of war: the behavior of men in battle*. New York: Free Press.

Hærens våpenskole (2013). *Håndbok for Nærkamp*. Rena: forfatter.

Johannessen, Asbjørn, Tufte, Per Arne, Christoffersen, Line (2010). *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode*. Oslo: Abstrakt forlag AS.

Jones, Edgar (2006). *The Psychology of Killing: The Combat Experience of British Soldiers during the First World War*. Lokalisert 18. mars 2017 på URL:
<http://www.kcl.ac.uk/kcmhr/publications/assetfiles/historical/jones2006-thepsychologyofkilling.pdf>.

Lorenz, Konrad (1966). *On Aggression*. Storbritannia: Methuen & Co. Ltd.

Malt, Ulrik. (2016). Flight Fight Respons. I Store Norske Leksikon. Lokalisert 17. mars 2017 på URL: https://snl.no/flight-fight_respons.

Marshall, S.L.A. (1947). *Men Against Fire: The Problem of Battle Command*. Norman: University of Oklahoma Press.

Murray, Leo (2013). *Brains & Bullets*. London: Biteback Publishing Ltd.

Møller, Lars R. (2010). *Vi slår ihjel og lever med det: I krig slår man ihjel*. København: Informations Forlag.

Regjeringen (26. mai 1891). *Kongelig Resolusjon: Troskapsformaningen*. Oslo: forfatter.

Reichelt, Jon G. (2016). *Håndbok i militærpsykiatri*. Bergen: Fagbokforlaget.

Shkurko, Alexander V. (2015). Cognitive Mechanisms of Ingroup/Outgroup Distinction. *Journal for the Theory of Social Behaviour*, 2015, 45, 2, s. 188.

Store Norske Leksikon (2016). Vietnamkrigen. Lokalisert 1. mars 2017 på URL: <https://snl.no/Vietnamkrigen>.

Vedlegg 1: Intervjuguide

Innledning:

- Presentasjon av intervjuer.
- Informasjon om prosjektet.
- Rammer for intervjuet og behandling av data..

Forbehold for intervjuet: Intervjuer har ingen personlig erfaring med å ta liv. Intervjuer har også liten erfaring med å prate med folk som har slike erfaringer. Intervjuer har forståelse for at temaet kan være belastende, og spørsmålene er derfor forsøkt formulert på mest skånsom måte, og i beste hensikt.

Faktaspørsmål:

Erfaringer fra forsvaret:

- Når begynte du i Forsvaret?
- Hvor har du jobbet?
- Når avsluttet du din militære karriere?

Deployeringene:

- Har du vært deployert flere ganger?
 - Oppfølger: Beskriv deployeringenes varighet og intensitet.

Introduksjonsspørsmål:

Holdninger til å ta liv:

- Hva tenker du om å måtte ta liv?
 - Oppfølger: Er holdningen til å ta liv avhengig av situasjonen?

Overgangsspørsmål:

Egne erfaringer:

- Har du tatt liv i tjenesten?
 - Oppfølger: Hvordan opplevdes det?

Nøkkelspørsmål:

Å ta liv:

- Har du tatt liv på korte hold (les; 50 meter eller kortere)?
 - Oppfølger: Hvordan opplevdes det?
- Har du gjort det flere ganger?
 - Oppfølger: Har opplevelsen endret seg?
- Kan du beskrive situasjonen første gang det skjedde?
 - Oppfølger: Hvilken avstand skjedde det på?
 - Oppfølger: Kan du beskrive fienden, hvordan han så ut?
 - Oppfølger: Var du alene om ansvaret for å ta fiendens liv?
- Følte du noen psykisk motstand, eller andre utfordringer ved å gjøre det?
 - Oppfølger: Opplevde du er forskjell før, under eller etter situasjonen?
 - Oppfølger: Følte du noen nærhet til fienden?
- Opplevde du noen form for frykt i situasjonen?
 - Oppfølger: Kan du beskrive den frykten?
 - Oppfølger: Hvordan påvirket denne frykten deg?

Kompliserte og sensitive spørsmål:

Psykiske senreaksjoner:

- Etter hendelsen, har du hatt problemer med å snakke om det?
- Etter hendelsen, har du hatt psykiske problemer i noen som helst grad?
 - Oppfølger: Hva skyldes dette tror du?

Avslutning:

- Nå som vi nærmer oss slutten, er det noen andre, med erfaringer på dette temaet, jeg burde snakke med?
- Er det noe du ønsker å legge til?